

ԲԵՐՈՒԹԻ ԱԼՅԱ

ՕՐԱԿԱՐ

ԲՆԱԿԱՆ ՏԵՍՏԵՄԱԿԱՆ ԵՒ ԲԵՐԵՈՒԹԵԱՆ

ԳԻՏԵԼԵՐԸ

Բ. ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 24.

1844

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 15.

ԲՆԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ԲՆԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԴՐԱՆ ՀԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ու ԳԵՂԱՊԱՆՆԵՐԻ վրա :

(Ճ) ԱՌՎՈՒՆ և լուսնին վրայ խօսելու ատեննիս՝ խոստացանք ասոնց քանի մը երեսոյթներն ալ բացատրելու : Այս երեսոյթներուն մէջ խիստ զարմանալիներէն մէկն է նաև ծովուն մակը ընթացութիւնն ու տեղատութիւն² :

Այս կը նշանաւոր կերպով բարձրանալը կամ աճիլը . իսկ տեղատութիւն կ'ըսուի՝ առջինին ներհակ՝ ջրերուն կանոնաւոր կերպով ցածնալը կամ քաշուիլը : Այս բանս աղէկ հասկըցընելու համար նախ դնենք երեսոյթը, եաքը անոր բացատրութիւնն ու պատճառները :

Երեսոյթ : — Ամէն օր կը տեսնենք որ ծովուն ջուրը կ'աճի կը բարձրանայ ինչուան վեց ժամ . և այնչափ կ'ուռի ու կը շատնայ օր ծովեզերքը կը ծածկէ, ու գետերու բերաններուն մէջ մտնելով անոնցմէ եկած ջրերը դէպ 'ի ետ կը մղէ . աս աճումը կ'ըսուի մակընթացութիւն : Այս երեսոյթը ամէն տեղ ալ կը պատահի, բայց խօրունկ ծովերուն վրայ այնչափ ըզ-

գալի չըլլար . իսկ ծանծաղ տեղուանքը այնպէս զգալի է որ ծովուն յատակն ալ կը բացուի, ինչպէս Ու ենետիկ, Խափոլի, Հողանտա, Խնդղիա են :

Ու եց ժամ մակընթացութիւն ըլլալէն ետև, ծովուն ջուրը քառորդի մը չափ կը հանդարտի, ետքը կը սկսի ցածնալդէպ 'ի ետև քաշուելով . ան ատեն գետերն ալ կը սկսին իրենց առջի սրընթացութեամբը ծովը թափիլ : Ու եց ժամ ալ աս ցածնալը կը քշէ, և ասիկայ կ'ըսուի տեղատութիւն : Ետոյ քառորդ մը հանդարտ կենալէն ետքը, նորէն կը սկսի բարձրանալ ու ցածնալ առջինին պէս :

Այս կերպով ծովը օրը երկու անգամ կը ցածնայ, երկու անգամալ կը բարձրանայ . բայց աս երեսոյթներս միշտ մի և նոյն ատեն չեն հանդիպիր : Այս կը ընթացութեան և տեղատութեան միջոցը 12 ժամ ու 50 վայրկեան կը քշէ . այնպէս օր ամէն օր աս երեսոյթը յիսնական վայրկեան կամ իրեք քառորդ ու հինգ վայրկեան ետ կը մնայ :

Այս կը նշանաւոր կերպութիւն ու տեղատութիւնը ամէն անգամ նոյն սաստկու-

¹ Տես Ա. հատոր, երես 289. և Բ. 113 :

² Ճես է - Քառ:

թե ըլլար . Երբոր լուսինը արեռւն հետ զուգընթաց կամ հանդիպակաց է , աս երեսյթը շատ մեծ կ'ըլլայ . իսկ լուսնի քառորդներուն ատենը պղտիկ :

Ամենէն մեծ մակրնթացութիներն ու տեղատութիւնները գիշերահաւասարներուն , նոր լուսնին ու լրացած լուսնին ատենները կ'ըլլան :

Այրեցած գօտոյն տակը աւելի մեծ կ'ըլլան աս երեսյթներս . և որչափ որ դէպ'ի բեեռները երթաս , կը պղտիկնան :

Ի՞ացաբրութիւն : — Աս մակրնթացութեան ու տեղատութե երեսյթները շատ աղեկ կը բացատրուին ձգողուե կանոններով , այսինքն գիտնալով թէ երկիրս ու լուսինը , և ասոնց ամէն մէկ մասունքը իրար կըքաշեն : — Աս բանս առաջուց Վեփիէր անուանի աստղաբաշխը գուշակած էր ըսելով . “ Ոժէ որ երկիրս իր ջրերուն վրայ ձգողութի չունենար և զանոնք իրեն չքաշէր , բոլոր ովկիանոսին ջրերը դէպ'ի լուսին կը վերնային ,, : ” Այս կարծիքը Հալլէյ աստղաբաշխը Աւտոնին սկզբունքներովը աւելի լաւ բացատրեց , որ հոս կը դնենք :

Ա . Որովհետև երկրիս վրայ ծովուն երեսը գնտածե է , դնենք թէ լուսինը ծովուն մէկ կտորին վրայ շիփ շիտակ ուղղահայեաց կեցած է . յայտնի է որ լուսինը ան կտորին ուրիշ կտորներէն աւելի մօտ ըլլալով հոն տեղի ջրերը իրեն կըքաշէ . ուստի ան տեղի ջրերը սովորականէն աւելի թեթևնալով կ'ուռին կը բարձրանան : ” Այս շտկութեամբ տակի կիսագունտին նոյն կտորի ջրերն ալ ամէն կտորէն աւելի լուսնէն հեռու ըլլալով , քիչ ձգողութիւն կ'ունենան լուսնին հետ , ուստի սովորականէն աւելի ծանրութեամբը հակառակ դիէն կախուած կը մնան : Ասանկով ովկիանոսին երեսը , կամ թէ ըսենք՝ բոլոր երկիրս հաւկթի ձեւ կ'առնէ . իր մեծ տրամագիծը կ'ըլլայ ուռած ջրին դիրքը . իսկ փոքր տրամագիծը անոր իսա-

չածե գիծը : Ա ուսինը քանի որ կը պտըտի՝ աս ջրերուն դիրքն ալ կըփոխուի , որով երկու տեսակ շարժմունք կ'ըլլայ ծովուն վրայ , այսինքն մակընթացութիւնն և տեղատութիւն :

Բ . Ա ուսնի նորութեան և լրման ատենը մակրնթացութիւնը և տեղատութիւնը սաստիկ կ'ըլլայ ըսինք . վասն զի նոր լուսնի ատեն արեռւն հետ զուգընթաց ըլլալով , և լրման ատեն հանդիպակաց , երկուքին զօրութիւը միատեղ որ կուգան , ջրերը աւելի վեր կըքաշեն . իսկ քառորդներու ժամանակը իրենց զօրութիւնը անկիւնաբար կամ քովընտի կ'ազդէ ջրերուն վրայ , որով արեւուն բարձրացուցած ջուրը՝ լուսինը կըցածցընէ :

Խնչպէս որ լուսնի զօրութեամբ օրը երկու անգամ աս երեսյթը կը հանդիպի , ասանկ ալ արեւուն զօրութեամբ նոյն կանոններով երկու անգամ նոյն երեսյթը կ'ըլլայ . միայն թէ արեէն պատահածները այնչափ մեծ չեն՝ որչափ որ լուսնէն պատահածները : Ա ասն զի թէպէտ արեւը երկրէս և լուսնէն տասը հազար անգամ աւելի մեծ է , բայց անանկ հեռու է որ իր տրամագիծը երկրիս տրամագիծին հետ գրեթէ համեմատութի չունի :

Գ . Որովհետև գիշերահաւասարներու ատեն մեծ մակրնթացութիւններն ու տեղատութիւնները լուսնին և արեւուն հասարակածին վրայ ըլլալէն առաջ կուգան , անոր համար գիշերահաւասարներու ատեն եղածները աւելի մեծ են քան թէ արեւադարձներու ատեն եղածները . վասն զի որչափ որ ջրերուն շարժման ջրջանը մեծ ըլլայ , այնչափ աւելի կը իսրովին :

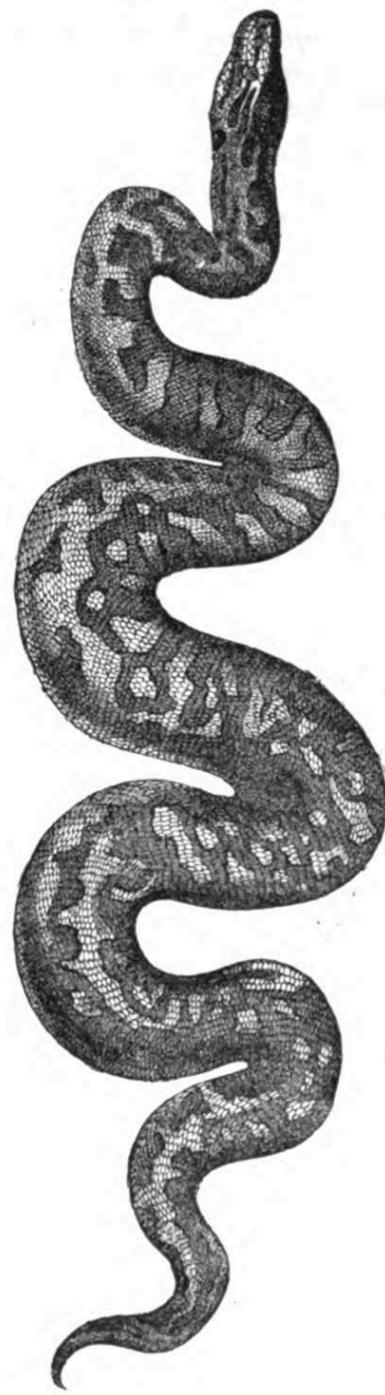
Դ . Ա ուսինը իր ջրջանին մէջ երեմն երկրիս հեռակէտ՝ երբեմն ալ մերձակէտ ըլլալով , հեռակէտ եղած ատենը՝ իր ձգողութիւնն ալ տկար կ'ըլլայ . իսկ մերձակէտ ըլլալուն՝ ձգողութիւնն ալ սաստիկ ըլլալով ան միջոցին ծովուն տեղատութիւնն ու մակրնթացութիւնն ալ աւելի սաստիկ կ'ըլլայ :

Ե . Արկանթացութեան ու տեղատութեան ամէն օր նոյն միջոցին ըպատահելուն պատճառը լուսնական օրն է . վասն զի լուսինը ինչուան երկրիս միջօրեան համնելու համար 12 ժամ և 50 վայրկեան պէտք է , որովամէն օր յիսնական վայրկեան ետքը կը հասնի միջօրէին վր : Ուստի լուսինը թէ մեր կիսագունտին և թէ վարի կիսագունտին միջօրէին անցնելու ատենը՝ ծովը կը բարձրանայ . իսկ հորիզոնին արևելեան կմ արևմտեան կէտը հասածին պէս՝ ծովը կը ցածնայ :

ԲՆԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Պի-Ռոն օչ :

Պօս ըսուած Լամբիկայի օձէն ետքը՝ ամենէն խոշոր օձը Պիւթոն ըսուածն է , որ աս ալ թոյն չունեցողներէն է : Լամենով շատ կը գտնուի եղեր Լիֆրիկէի ծովեզերքը , մանաւանդ Լարեյուսոյ գլուխը . և հոն մեծամեծ վնասներ կ'ընէ եղեր ուրիշ կենդանեաց . բայց հիմա Լիֆրիկէի ներսերը քաշուած է . կը գտնուի նաև Հընդկաստանի կղզիները , և հնդկաստանցիք Արայի լեզուով Ուլար սաւած են անունը , որ գետի օչ ըսել է : Երկայնութիւնը ինչուան երեսուն ոտնաշափէն ալ աւելի կ'ըլլայ երբեմն , և կ'ըսեն թէ ինչուան գոմէշներու պլուելով կը ձըմէ ու կը սպաննէ զանոնք : Հուոմայեցւոց պատմութեանը մէջ կը յիշուի թէ իրենց Հուեգուղոս սպարապետին զօրքը երբոր Լարքեդոնացւոց դէմ պատերազմի գնացած էին Լիֆրիկէ , հոն հարիւր քսան ոտնաշափ օձ մը տեսեր ու սպաններ են , որ անշուշտ աս պիւթոն ըսուածն է : Հաստութիւնը գէր մարդու մը մէջքին չափ կայ . ուստի շատ չորքոտանիներ ողջ ողջ կը կը : Լցէկ մը կշտանալէն ետքը՝ օրերով թմրած կը

մնայ , և ան միջոցին շատ գիւրին է զինքը սպաննելը . բայց ափրիկէցիք աւելորդապաշտութեամբ մտքերնին դրած են թէ աս օձը մեռցընելը գէշէ , վասն զի մեռցընողը կը պատժուի , կամ հարկաւ փորձանքի մը կը պատահի կ'ըսեն :

Լուօձին զարմանալի յատկութիւնն աս է որ թէպէտ պաղարիւն կենդանի է , բայց իր հաւկիթներուն վրայ